

Nr 887

Av herr **Johansson** i Stockholm m. fl., i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 199, angående verksamheten vid Svenska skifferoljeaktiebolaget och därmed sammanhängande spörsmål.*

I proposition nr 199 föreslås att Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet i Kvarntorp skall avvecklas i etapper. Den utredning som ligger till grund för detta beslut har skarpt kritiserats i många detaljer. Starka storfinansiella intressen har sedan länge fört en formlig kampanj för att få bort detta statliga företag, som startades i beredskapssyfte. Utredningen har ej heller tagit hänsyn till att staten under beredskapstiden tjänade cirka 100 miljoner kronor på företaget genom att de fastställda priserna på bolagets produkter understeg importpriserna med denna summa. Styrelsen anser också att en brådstörtad avveckling av organisationen och av bolagets produkter kommer att medföra stora förluster. Statskontoret hävdar att en nedläggning inte kan medföra någon väsentlig besparing för staten och att utredningen "endast ofullständigt belyst de kostnader och inkomstminskningar som staten kan komma att vidkännas" om driften avvecklas. Statskontoret nämner bortfall av ränteinkomst för staten genom avskrivning av statslånen, ökade beredskapskostnader för oljelagring samt fortsatta kostnader för forskning. Vid beräkning av efterkrigstidens underskott har utredningen jämfört med "de nettovinster som bolaget minst borde ha lämnat".

Regeringen har dock i stort sett följt utredningen men ansett att avvecklingen skall genomföras i etapper, att de mera lönsamma grenarna skall fortsättas tills vidare och att vissa delar skall försäljas till företag, vilka avser att skapa en ny industriell produktion på området, som åtminstone delvis kan ge sysselsättning åt sådana anställda som i annat fall blir arbetslösa eller tvingas att flytta från platsen. Detta är ett mycket stort problem för kommunerna i området och för de anställda själva, av vilka ett stort antal har kommit upp till jämförelsevis hög ålder och i många fall skaffat sig egna bostäder, vilket försvårar en omflyttning.

Av allt att döma kommer riksdagsmajoriteten att bifalla propositionen om en etappvis genomförd avveckling av driften. Det finns därvid anledning att särskilt understryka departementschefens ord, att man vid en omställning icke bara bör ta hänsyn till ekonomiska faktorer utan även till de anställdas intressen. Alla möjligheter att fortsätta och vidareutveckla en del av driften, eventuellt med nya produktionsmetoder, bör undersökas. Viktiga

delar av den högt rationaliserade anläggningen bör vid en avveckling läggas i reserv med sikte på att ett annat marknadsläge eller beredskapsskäl kan motivera ett återupptagande av driften. Genom sådana åtgärder och startande av nya produktionsgrenar skulle staten även kunna återvinna en betydande del av det kapital som vid en brådstörtad avveckling skulle gå förlorat.

Svenska salpeterverken i Köping, som ägs av KF och Svenska lantbrukarförbundet, har såsom känt är anmält sig som köpare av en del av området för att där producera metanol, svavelsyra och ammoniumsulfat. Detta hälsas med glädje av dem som hotas med arbetslöshet. På grund av att den kemiska industrien är så högt rationaliserad och delvis automatiserad beräknas denna tillverkning dock endast ge arbete åt 125 personer, medan antalet anställda vid Skifferaktiebolaget efter redan företagna nedskärningar utgör ca 1 000.

Det gäller alltså att undersöka möjligheten att få fler nya industrier till platsen, vilka kan utnyttja traktens råvarutillgångar och skapa arbetstillfällena för ett större antal arbetare och särskilt för dem som har svårt att flytta från platsen.

I propositionen nämnas att förutsättningar finns för en cementindustri i Kvarntorp. I pressen har meddelats att man inlett underhandlingar med cementtrusten, som redan genom ett dotterbolag bedriver yttongtillverkning i närheten. Vi anser också att förutsättningarna för en cement- och annan byggnadsmaterialindustri på platsen bör undersökas utan dröjsmål, men att detta företag inte bör överlämnas åt cementtrusten utan drivas i statlig regi eller helst i samverkan med KF och jordbruksorganisationerna, som driver Salpeterverken, samt med de större kommunerna och kommunala bostadsföretagen.

Cementtrustens 4 moderbolag och 64 dotterföretag innehar en faktisk monopolställning inom byggnadsämnesindustrien och har genom Skånska cementgjuteriet lagt under sig en stor del av byggnadsverksamheten. Det enda fristående företaget i cementindustrien driver ingen priskonkurrens. Vid undersökningen 1957 svarade trusten för 85 procent av den svenska cementtillverkningen och kan därmed bestämma prisbildningen. Vid sidan av högräntan är de uppskrivade priserna på byggnadsmaterial den främsta orsaken till den kraftiga fördyringen av byggnadskostnaderna.

Kommunistiska riksdagsgruppen föreslog redan i början av 1940-talet en utredning om förstatligande av byggnadsmaterialindustrien eller i andra hand skapande av en statlig eller statlig-kommunal-kooperativ byggnadsmaterialindustri, som kan ta upp konkurrens med bl. a. cementtrusten och bryta monopolet.

År 1944 väckte också socialdemokraterna, bl. a. genom nuvarande social-

ministern, en motion i samma riktning. Motionen utmynnade i följande yrkande:

... att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna, bl. a. genom stöd åt allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrin för uppnåendet dels av en av monopolbildningen opåverkad prissättning på byggnadsmaterial och dels en skyndsammare standardiseringsprocess beträffande tillverkningen av sådana material.

I sitt anförande vid motionens behandling yttrade nuvarande statsrådet Torsten Nilsson bl. a.:

Att vi önskat skärpt samhällskontroll just på byggnadsindustriens område beror på det stora stöd staten lämnat bostadsproduktionen. I sin egenkap av kreditgivare är det enligt mitt förmenande statens skyldighet att skaffa sig garantier för att medlen används på rätt sätt och att följaktligen prissättningen icke ofördelaktigt påverkas av otillbörliga intressen.

Andra tillfälliga utskottet anförde i sitt utlåtande till motionen:

Utskottet vill i detta sammanhang understryka, att för brytandet av icke önskvärda monopol kan samhällets effektiva stöd komma att erfordras exempelvis för igångsättande eller upprätthållande av allmännyttiga företag särskilt inom byggnadsämnesindustrin. Vilka metoder, som därvid kunna finnas mest lämpliga, bör utredningen kunna ge besked om.

Motionen ledde till 1947 års byggnadsmaterialutredning.

Det blev en mycket egendomlig utredning. Fyra femtedelar av kostnaden gick till experter som ofta inte levererade något av det arbete som beställts innan cementtrusten värvade dem till högt betalda ledarposter i den industri som skulle undersökas. När efterkrigsprogrammets förslag om åtgärder för att begränsa storfinansens makt lades på hyllan, fick utredningen år 1954, sedan den hade existerat i nära sju år, direktiv av statsrådet Sträng att icke utarbeta något eget betänkande. Utredningen dog i stället med en from förhoppning att den trust, som redan behärskade 85 procent av produktionen av det viktigaste byggnadsmaterialet, på grund av de potentiella importmöjligheterna skulle iaktta måtta i sin prissättning.

Cementtrusten och dess dotterföretags enorma vinster, utbyggnad och förmögenhetsökningar visar att dessa förhoppningar slagit slint. Skånska cements bruttovinst har mellan 1956 och 1960 — på fyra år — ökat från 29 till 48 miljoner kronor. I det förra fallet betyder det 22 procent av försäljningssumman och i det senare fallet 32 procent. Genomsnittet för hela industrien är 10 procent.

Det är en av orsakerna till de kraftigt ökade bygg- och boendekostnaderna. Staten, kommunerna, de kooperativa bostadsorganisationerna, kooperationen i övrigt och jordbruksorganisationerna är storkonsumenterna av byggnadsmaterial. De har ett gemensamt intresse att bryta det rådande mono-

polet, pressa ned monopolpriserna och själva som ägare och konsumenter ta de vinster som produktionen ger. Det finns alltså all anledning att aktualisera den grundtanke som fanns bakom 1947 års byggnadsmaterialutredning. Om staten, helst i samverkan med kommunerna och de nämnda organisationerna, skall bygga ut egna företag, som kan konkurrera med cementtrusten, bör den planerade cementindustrien i Kvarntorp först komma i åtanke. Ett statligt bolag disponerar anläggningarna på platsen, som eljest kommer att realiseras med stora förluster för staten. Företagna undersökningar har visat, att det finns prima berg för cementtillverkning och även annan råvara för byggnadsmaterial. Det finns ingen anledning att överlåta dessa möjligheter till det stora monopolföretaget.

KF och jordbruksorganisationerna håller på att engagera sig i den kemiska industri som skall utbyggas på platsen. KF:s avtal med cementtrusten, som innebär att företaget inte skall driva egen cementindustri, är prolongerat men torde vara snävt tidsbegränsat. En av de viktigaste orsakerna är att det på platsen finns en skicklig arbetarstam, van vid liknande arbete, som annars blir arbetslös och som kan omflyttas endast med stora svårigheter och höga kostnader. En snabbutredning om dessa möjligheter bör kunna verkställas antingen av Kvarntorpskommissionen eller av en särskild specialutredning.

Med ovanstående motivering hemställer vi,

att riksdagen i anledning av proposition nr 199 i skrivelse till regeringen hemställer om en snabbutredning om skapande av en statlig eller statlig-kommunal-kooperativ cementindustri eller annan byggnadsmaterialindustri i Kvarntorp i syfte att bryta monolet i branschen.

Stockholm den 28 november 1961

Gustaf Johansson

Helmer Holmberg

H. Hagberg

Hennig Nilsson

Knut Senander
